
Kyrkomötet
Organisationsutskottets betänkande 2017:13

Svenska kyrkans organisation gentemot försvarsmakten

Sammanfattning

I betänkandet behandlas motion 2017:142 i vilken föreslås att kyrkomötet ska uppdra till kyrkostyrelsen att göra en översyn av Svenska kyrkans organisation gentemot försvarsmakten.

Utskottet konstaterar att motionen väcker ett antal mera övergripande frågor relaterat till bland annat hur man ska se på vistelsebegreppets konsekvenser i relation till kyrklig verksamhet vid större institutioner men att sådana frågor bör lösas genom överenskommelser lokalt. Utskottet konstaterar vidare att det redan finns ett etablerat samarbete mellan försvarsmakten och Svenska kyrkan. Utskottet föreslår därför kyrkomötet att avslå motionen.

Till betänkandet finns en reservation.

Utskottets förslag till kyrkomötesbeslut

Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:142.

Motionens förslag

Motion 2017:142 av Bengt Kjellgren och Jerker Schmidt, Svenska kyrkans organisation gentemot försvarsmakten

Kyrkomötet beslutar att uppdra till kyrkostyrelsen att göra en översyn av Svenska kyrkans organisation gentemot försvarsmakten.

Bakgrund

Lokaliseringsprincipen

I 2 kap. 1 §, andra stycket, första meningen i kyrkoordningen anges att församlingen har ansvar för den kyrkliga verksamheten för alla som vistas i församlingen. Detta är ett uttryck för den s.k. lokaliseringsprincipen. Lokaliseringsprincipen knyter an till vistelsebegreppet. Församlingen har ansvar, inte bara för sina medlemmar, utan för alla som vistas, för längre eller kortare tid, i församlingen, oberoende av bostadsort och kyrkotillhörighet. Det kan t.ex. handla om personer som pendlar in för arbete på någon arbetsplats eller går i skola inom församlingen, om människor som är intagna på sjukhus eller annan institution, flyktingar på en förläggning eller bara som turister vistas tillfälligt i församlingen. Det är församlingen som beslutar om vilken kyrklig verksamhet som ska bedrivas såväl i relation till de egna medlemmarna som i relation

till andra som vistas i församlingen. Församlingens ansvar för den kyrkliga verksamheten motsvaras inte av någon rätt för dem som vistas tillfälligt i församlingen att kräva att församlingen tillhandahåller dem sina tjänster.

Att den lokala församlingen har ansvaret för den kyrkliga verksamheten inom församlingens område innebär att det inte är möjligt för något annat kyrkligt organ vid sidan om församlingen, eller i förekommande fall pastoratet, att, utan församlingens/pastoratets medgivande, bedriva eller stödja kyrklig verksamhet i församlingen.

Svenska kyrkans överklagandenämnd har i ett beslut från 2011 prövat ett beslut av ett stift att ge anslag till en insamlingsstiftelse med syftet ”att bedriva Gudstjänstliv – Undervisning – Diakoni – Mission med Svenska kyrkans lära som grund”. Församlingar där verksamheten bedrevs begärde beslutsprövning av stiftets beslut och anförde till stöd för överklagandet att stiftelsen bedrev verksamhet inom församlingarnas område och att stiftet genom sitt anslagsbeslut indirekt skulle komma att bedriva verksamhet som församlingarna ansvarar för. Överklagandenämnden fann att insamlingsstiftelsen bedrev sådan verksamhet som församlingarna ansvarar för. Eftersom församlingarna inte hade gett sitt medgivande till verksamheten fann Överklagandenämnden att stiftsfullmäktiges beslut om bidrag till insamlingsstiftelsen hänförde sig till något som inte var en angelägenhet för stiftet. Därför upphävde Överklagandenämnden beslutet (ÖN 2011/12).

Militär själavård

Historik

Allt sedan 1500-talet har Svenska kyrkan samverkat med och gett sitt stöd till den svenska försvarsmakten. Det började med präster anställda vid krigsmakten, vilkas uppdrag reglerades i Gustav Vasas sjöartiklar (1535) respektive krigsartiklar (1545). Svenska kyrkan som en del av staten hade att ansvara för att det också i försvarsmakten skulle finnas tillgång till kyrkans tjänster, gudstjänster och själavård. Under Gustav II Adolfs regeringstid infördes den första militära kyrkoordningen genom 1621 års krigsartiklar.

Under 1800-talet och 1900-talets första årtionden diskuterades den militära själavården i riksdagen ett flertal gånger. Behovet av en ny ordning motiverades på olika sätt. Det kunde handla om ekonomiska förutsättningar, men också om ett förändrat andligt klimat. Kyrkans och religionens plats i tillvaron förändrades och ifrågasattes. Men med de två världskrigen som kom att prägla tillvaron nyanserades diskussionen. Kyrkan och den religiösa dimensionen i livet hade inte längre samma självklara plats i samhället, men behovet av själavård och personalvård i försvaret ifrågasattes inte. I ett riksdagsbeslut 1939 sägs bland annat att präster från Svenska kyrkan ska förordnas av Kungl. Maj:t som militärpastorer på samtliga förband och skolor.

1942 beslutade riksdagen att tillsätta Försvarsväsendets personalnämnd, med huvudsaklig uppgift att främja den religiösa, kulturella och sociala personalvården. I denna ingick fältprosten som självskriven ledamot.

Sedan 1956, då det svenska försvarets internationella fredsinnsatser inleddes, har också präster rekryterats till dessa.

1962 fick den militära själavården en modern form då det beslutades att den militära själavården skulle ledas av en fältprost som skulle ingå i Försvarsstaben, nuvarande Högkvarteret. En stabspastor skulle finnas vid varje militärbefälhavarstab (MB-stab), och varje försvarsgren, armén, marinen och flygvapnet, skulle ha en militärpastor. Rekryteringsbasen var präster i Svenska kyrkans församlingar. Fältpräster ingick i försvarets krigsförband. I organisationen skulle det ingå en ordinarie fältpräst och en ställföreträdande fältpräst. Den ene av dem skulle vara en präst i Svenska kyrkan, den andre en pastor från något frikyrkosamfund.

Idag

Verksamheten

Den 1 januari 1990 blev Svenska kyrkan ansvarig för den militära själavården.

Den militära själavården kan i huvudsak definieras i tre olika verksamhetsgrenar:

- på förband och försvarsskolor, där huvuduppgiften är att stödja soldater och personal, finns idag ca 30 präster och ett fåtal diakoner.
- inom Hemvärnet, vars uppgift är stöd till samhället, finns idag ca 40 präster och ett fåtal pastorer.
- som en del av insatsorganisationen. För detta ändamål har fältprosten en ”prästbank” med ett trettiotal erfarna präster. Under perioden 1997–2010 deltog 68 militärpastorer i de internationella fredsinsatserna.

Samverkan har skett med stift och församlingar om tjänstgöringstid på förbanden. Ambitionen är att de flesta militärpastorer ska ha en väsentlig del av din tjänst (40–60 procent) vid förbanden, vilket dock ännu inte är fallet.

Fältprosten

Den 28 mars 1996 beslutade Svenska kyrkans centralstyrelse, efter remissbehandling av ett förslag från en särskild beredningsgrupp, hur den militära själavården skulle vara organiserad och genomföras i framtiden. Beslutet innebar att den militära själavården sedan 1997 leds centralt av en heltidsanställd fältprost som har ett nationellt ansvar för den militära själavården. Fältprosten är anställd av försvarsmakten, men kostnaden delas mellan försvarsmakten och Svenska kyrkan.

Tjänsten som fältprost är idag placerad inom Försvarsmaktens insatsstab. I Högkvarterets personalstab ingår en stabspastor, som ansvarar för själavården för Högkvarterets personal och för personalen vid försvarsmaktens logistik. Vid varje militärdistrikt finns en militärpastor som leder den regionala verksamheten. Under dessa finns fältpastorer som utgörs av värnpliktiga präster och pastorer som är krigsplacerade som själavårdspersonal. Dessutom finns en eller flera bataljonspastorer med utlandsuppdrag. Befattningen utövas oavsett trosinriktning. I religiösa frågor representerar fältpastorn sitt eget trossamfund, men ska ordna kontakt med fältpastorer från andra trossamfund.

Fältprosten samverkar med stiftet, andra trossamfund, Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB), Nämnden för statens stöd till trossamfund (SST), Sveriges kristna råd och Vårsta diakoni. Andra samverkansparter är Försvarets personaltjänstförbund, där pastorer och diakoner utgör en egen kår, Kristna i försvarsmakten, Soldathemsförbundet, Röda korset samt kollegiet för institutionssjälavårdare inom Svenska kyrkan. Fältprosten (eller den han utser) deltar också kontinuerligt i ekumeniska och internationella överläggningar.

Avtal mellan Svenska kyrkan och försvarsmakten om den militära själavården har sedan 1990-talet tecknats kontinuerligt. Av det senaste avtalet, som tecknades i januari i år, framgår bland annat att Svenska kyrkan, tillsammans med försvarsmakten, tar ett särskilt ansvar för den militära själavården i såväl grund- som insatsorganisationen. För att leda och utveckla denna verksamhet har parterna kommit överens bland annat om

- att den militära själavården ska ledas av en fältprost som är anställd av försvarsmakten i högre chefsställning, med placering på Högkvarteret och organisatoriskt direkt underställd försvarsmaktens insatschef,
- att fältprosten ska tillsättas i samråd mellan försvarsmakten och Svenska kyrkan genom kyrkostyrelsen och att befattningsbeskrivningen ska utarbetas gemensamt,
- att fältprosten ska vara Överbefälhavarens rådgivare i själavårdsfrågor,

- att fältprosten ska ansvara för bland annat utvecklingen av den militära själavården, rekrytering och utbildning/fortbildning av försvarsmaktens prästerliga och diakonala personal och internationell och ekumenisk samverkan
- att fältprosten årligen ska rapportera om verksamheten inom försvarsmakten till kyrkostyrelsen, samt
- att Svenska kyrkan bidrar ekonomiskt till fältprosttjänsten men att verksamhetskostnaderna bestrids av försvarsmakten.

Avtalet gäller till den 31 december 2019 vid vilken tidpunkt det ska omprövas.

Utskottets överväganden

Utskottets förslag: Kyrkomötet beslutar att avslå motion 2017:142.

Utskottet konstaterar att motionen väcker ett antal mera övergripande frågor relaterat till bland annat hur man ska se på vistelsebegreppets konsekvenser i relation till kyrklig verksamhet vid större, såväl lokalt som nationellt organiserade, institutioner såsom skolor, sjukhus, migrationsverkets förvar, försvarsmakten och Polisen. Den nationella nivån är emellertid inte en pastoral nivå och sådana frågor bör därför, enligt utskottets mening, lösas genom överenskommelser lokalt. Regionalt kan också stifta stötta sådan verksamhet genom att t.ex. lämna strukturbidrag.

Motionen väcker också mera konkreta frågor om relationerna mellan försvarsmakten och Svenska kyrkan. Som framgår av bakgrundstexten finns det redan idag ett upparbetat samarbete mellan Svenska kyrkan och försvarsmakten som regleras i kontinuerligt omförhandlade avtal. Det torde enligt utskottets mening finnas goda förutsättningar att föra samtal kring de konkreta frågeställningar som kan uppkomma i relationen inom ramen för det redan etablerade samarbetet.

Mot bakgrund av det anförda föreslår utskottet kyrkomötet att avslå motionen.

Uppsala den 5 oktober 2017

På Organisationsutskottets vägnar

Louise Callenberg, ordförande

Fredrik Nilsson Björner, sekreterare

Beslutande: Louise Callenberg, ordförande, Claes Block, Aina Andersson, Anton Härder, Cecilia Clausen, Per Lindberg, Gustaf Bengtsson, Maj-Lis Aasa, Olle Reichenberg, Kåge Johansson, Tomas Jansson, Birgit Kullingsjö, Bella Aune, Irene Oskarsson och Bo Hanson.

Övriga närvarande vid beslutstillfället: Roberth Krantz, Britt Sandström, Irma Carlsson, Sven Gunnar Persson, Stefan Aro, Britt Kilsäter, Märta Brita Forsberg Svensson, Karin Forsell, Elsa Christersson och Markus Holmberg.

Biskoparna Sven-Bernhard Fast och Johan Dalman har deltagit i utskottets överläggningar.

Reservation

Vi reserverar oss till förmån för bifall till motionen.

Olle Reichenberg, Kåge Johansson, Irene Oskarsson och Maj-Lis Aasa